

Dames en heren,

Hartelijk welkom op deze laatste editie van de Vertalersgeluktournee 2012, en dank aan Boekhandel Van Gennep voor de geboden gastvrijheid.

Ik ben Peter Bergsma, vertaler in de breedste zin des woords maar met een sterke nadruk op literatuur, en directeur van het Vertalershuis Amsterdam. In het Vertalershuis kunnen buitenlandse vertalers met een contract voor de vertaling van een Nederlandstalig werk een periode werken en verblijven; zij kunnen hier onderzoek doen, contacten leggen of onderhouden met Nederlandse uitgevers en vertalers en natuurlijk vooral met de auteurs die zij vertalen. Als u een keer de tijd neemt om u verdekt op te stellen in de Amsterdamse Van Breestraat, kunt u menige bekende schrijver bij ons naar binnen zien glippen.

Tijdens de Vertalersgeluktournee, georganiseerd door vertalers Nicolette Hoekmeijer en Andrea Kluitmann in samenwerking met Hanneke Marttin van het Nederlands Letterenfonds, vertellen de vertalers van de vijf boeken die zijn genomineerd voor de Europese Literatuurprijs in een aantal onafhankelijke boekhandels over hun vak en gaan ze specifiek in op de vertaling van hun genomineerde titel. Vanavond hoort u Martin de Haan over *De kaart en het gebied* van Michel Houellebecq, Auke Leistra over *C* van Tom McCarthy en Ronald Vlek over *Alsof het voorbij is* van Julian Barnes. De andere twee genomineerde titels, *Geluk als het geluk ver te zoeken is* van Wilhelm Genazino, uit het Duits vertaald door Gerrit Bussink, en *De waarheid omtrent Marie* van Jean-Philippe Toussaint, uit het Frans vertaald door Marianne Kaas, zijn al tijdens eerdere edities van Vertalersgeluk aan bod gekomen, in Sittard, Amsterdam en Haarlem. Nu dus de laatste editie in Rotterdam, waar de winnaar van de Europese Literatuurprijs 2012 zal worden bekendgemaakt. De prijs zal begin september daadwerkelijk aan de auteur en zijn of haar vertaler worden uitgereikt, tijdens Manuscripta in Amsterdam.

Vertalersgeluk, dus. Bestaat er zoiets als ‘vertalersgeluk’, of moeten we de dichter en vertaler Osip Mandelstam [geloven, die zich in 1929 in een brief aan de Sovjetrussische Schrijversbond als volgt over het lot van de vertaler uitdrukte (ik citeer hier de vertaling uit het Frans van collega Rokus Hofstede):

‘Als hij niet tegen zichzelf wordt beschermd, slijt een goede vertaler snel. Vertalen is in de strikte zin van het woord een ongezond beroep. Professionele vertalers, die vanwege hun hongerloon gedwongen worden teksten te vervaardigen als blini’s, boek na boek, jaar in jaar uit, kennen rust noch duur en vallen aan zenuwziekte ten prooi. Ze lopen een verhoogd risico op afasie, verzwakking van het spraakcentrum, taalvernietiging, acute neurasthenie. Preventie van arbeidsongeschiktheid is geboden. De beroepsziekte moet worden bestudeerd en voorkomen.’ Einde citaat.

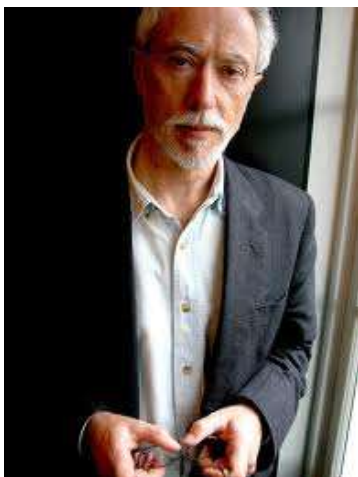
Er is in 83 jaar kennelijk veel veranderd, want voor u staat een vertaler die na 34 jaar actieve dienst en een slordige tachtig vertaalde boeken nog steeds niet aan deze verschijnselen lijdt, of zich ten minste verbeeldt er niet aan te lijden. Voor mijzelf bestaan er drie vormen van vertalersgeluk, en ik zal proberen het onderscheid duidelijk te maken.

De eerste vorm van vertalersgeluk is vertalersmazzel, die zich bijvoorbeeld voordoet wanneer een woordspeling in de brontaal zich min of meer letterlijk laat omzetten in de doeltaal. Een van de eerste voorbeelden dat me daarvan te binnen schiet, is afkomstig van mijn oude leermeester Peter Verstegen, die in een verhaal van Nabokov de vraag ‘What is this jest in majesty?’ tegenkwam. Het Engelse woord ‘jest’ betekent ‘grap’, ‘komedie’, en ‘majesty’ – ik hoef het u ongetwijfeld niet te vertellen – betekent ‘majesteit’, ‘koninklijke waardigheid’. Een letterlijke vertaling in het Nederlands zou dus luiden: ‘Wat doet grap in majesteit?’, maar dat slaat natuurlijk nergens op. Peter Verstegen kwam op de volgende vertaling: ‘Wat doet “nar” in “monarchie”?’ Zeggen dat deze vertaling Verstegen in de schoot is geworpen zou hem tekort doen, maar hij had natuurlijk wel het geluk dat zijn doeltaal, het Nederlands, hem de mogelijkheid bood Nabokovs geslaagde Engelse woordspeling min of meer letterlijk in een even geslaagde woordspeling om te zetten.

De tweede vorm van vertalersgeluk is de euforie die je als vertaler kan overvallen wanneer je een vertaling vindt die misschien niet helemaal letterlijk is, maar wel geslaagd, althans in je eigen ogen. Ik houd het in dat verband nog even bij de woordspeling en noem, als u het goed vindt, een recent voorbeeld uit mijn eigen vertaalkeuken. Een van de verhalen uit een vorig jaar door mij vertaalde bundel van de Amerikaanse schrijfster Lydia Davis heet ‘Meat, (komma) my husband’, waarbij ‘Meat’ met ‘ea’ is geschreven, dus ‘meat’ in de zin van vlees, terwijl je zou denken dat het om ‘meet’ met 2 ‘e’s’, dus in de zin van ‘ontmoeten’ gaat. Het is een verhaal waarin een vrouw vertelt over de vleesconsumptie van haar echtgenoot. Nadat ik eindeloos over een vertaling van deze titel had gepiekerd, kreeg ik op de loopband van mijn sportschool, waar ik me met regelmaat pleeg af te beulen om de door Mandelstam

beschreven neurasthenie te voorkomen, plotseling een ingeving: ‘De carnivours en –tegens van mijn man.’ U mag ervan vinden wat u wilt, maar zelf was ik in elk geval zo gelukkig met – of zo u wilt euforisch over – deze oplossing dat ik de loopband meteen een tandje sneller heb gezet.

Maar vertalen is natuurlijk heel wat meer dan het min of meer geslaagd omzetten van een incidentele, min of meer geslaagde woordspeling, en daarmee kom ik op de derde vorm van vertalersgeluk, die ik zou willen omschrijven als de beroepsvreugd van alledag. Natuurlijk, soms moet je als vertaler ‘teksten vervaardigen als blini’s’, al is het door Mandelstam genoemde ‘hongerloon’ tegenwoordig in de meeste gevallen op zijn minst een ‘minimumloon’ geworden. Maar over het algemeen denk ik toch dat wij literair vertalers in een gezegende positie zijn, omdat wij de dialoog mogen aangaan met een auteur en diens tekst en onze interpretatie van die tekst aan u als lezer mogen voorschotelen. Als u Michel Houellebecq in het Nederlands leest, leest u ook Martin de Haan, als u Julian Barnes in het Nederlands leest, leest u ook Ronald Vlek en als u Tom McCarthy in het Nederlands leest, leest u ook Auke Leistra. Als u mij toestaat u nog één blikje in mijn eigen vertaalkeuken te gunnen, ik ben

sinds 1983 de min of meer vaste vertaler van JM Coetzee, en het is het laatste decennium gebruikelijk dat nieuwe Coetzees eerst in het Nederlands verschijnen en pas daarna in het Engels. Ik kan u dan ook melden dat ik op dit moment een nieuwe Coetzee in mijn computer heb zitten, die nog vrijwel niemand op de hele wereld gelezen heeft. En dat niet alleen, ik heb gaandeweg het vertalen voortdurend contact met de auteur, die goed Nederlands kent en zelfs uit het Nederlands heeft vertaald, en ben dus niet alleen in dialoog met de tekst, maar ook met de oorspronkelijke maker ervan. En naar de vrucht van mijn arbeid

wordt overal ter wereld reikhalzend uitgekeken; dat klinkt misschien overdreven, maar op het internet circuleert nog steeds een – uiteraard uiterst beroerde – Engelse Google-vertaling van de eerste twee bladzijden van de Nederlandse versie van Coetzees laatste roman *Summertime*, zo benieuwd was men destijds in de Engelstalige wereld naar het nieuwe boek van de Nobelprijswinnaar dat vooralsnog alleen in het Nederlands verkrijgbaar was.

Is er dan niets dat aan het vertalersgeluk ontbreekt? Jazeker wel. Afgezien van het feit dat veel vertalers zich, zoals gezegd, tevreden moeten stellen met een minimumloon, kampen ze ook met het onzichtbaarheidsprobleem. Dat u, als u naar de tafel met vertaalde boeken van Boekhandel Van Gennep loopt, niet als eerste kijkt door wie een bepaalde titel is vertaald, kan ik u nog wel vergeven, vooral omdat ik weet dat u dat na vanavond wél zult doen. Maar

het wordt erger als er ook in recensies en radioprogramma's geen enkele aandacht aan de vertaling en de vertaler van een besproken boek wordt besteed, wat nog maar al te vaak het geval is. Vertalers zijn ook schrijvers, zij zijn de grondigste lezers van de boeken die ze vertalen en geven daaraan, zoals gezegd, een eigen interpretatie, die natuurlijk getrouw behoort te zijn maar tegelijkertijd uniek is. Als Houellebecq, Barnes of McCarthy niet door de hier aanwezige vertalers vertaald zou zijn maar door een van hun collega's, zou de verhaallijn uiteraard hetzelfde blijven maar wél op een andere manier zijn verwoord. Wat dat betreft valt er een parallel te trekken met musici of acteurs, die veel meer in de publieke belangstelling staan.

Het vergroten van de publieke zichtbaarheid van literair vertalers is niet zozeer nodig ter meerdere eer en glorie van de vertalers zelf, maar omdat het een belangrijke bijdrage kan leveren aan het imago van het vertalen en de culturele en economische positie van de vertaler. Ú zult, zoals gezegd, na vanavond nooit meer een vertaald boek openslaan zonder meteen te kijken wie het vertaald heeft, en zonder gespitst te zijn op hóé het vertaald is, maar er zijn er nog velen die uw voorbeeld moeten leren volgen. Vandaar deze Vertalersgeluktournee, waarmee we nog tot in lengte van jaren hopen door te gaan. En dan geef ik nu graag het woord aan mijn collegas.